

glosa popular, i fins i tot ho usà així algun cop Costa i Llobera, però igual Joan Alcover que ell i altres el que solen usar és l'adv. *a balquena* (cites en *AlcM*).

En preparar-se a la Secció Filològica de l'IEC la publicació dels grans inventaris lexicals d'Aguiló, Alcover i altres, el mot cridà l'atenció als escriptors de la generació i tendència de Josep Carner y Carles Riba, que l'usaren, i fins el posaren a la moda, per un cert temps, en els cenacles literaris de Barcelona (Fabra el registrà ja com a adverbi en el *DOrt.*), però no ha estat mai d'ús espontani fora de Mallorca. Allà continua essent de nivell popular l'expressió *a balquena* (com vaig comprovar en els meus recorreguts de 1953-4 a través de l'illa), amb la pronúncia *ə bəl-kəna*; però es comprèn que partint de frases tan freqüents com *menjav(a) a balquena, en trobav(a) a balquena*, es passava ben fàcilment a usar-lo com un substantiu.

Per més que ningú no ha dit mai res de l'etimologia, em sembla clar que es tracta d'un arabisme de la mateixa mena que *a betzeŷ* —sinònim de *a balquena*— i *a balàŷia*, que hem estudiat a propòsit del verb *balafiar* (altres arabismes adverbials, que ens mostren la productivitat que té tal font en aquest terreny: *en doina, a la babalà, debades...*). En l'article *balafiar* he donat bona còpia d'exemples de les locucions adverbials en *b al-*, formades per l'àrab col·loquial amb la preposició *bi* (apostrofada sempre davant l'article) que té el valor de les nostres preposicions 'per', 'amb', i s'empra amb valor de complements circumstancials i adverbials, semblants als que tindria en la nostra llengua, però encara més sovint (allí no hi ha un sufix especialitzat com el nostre *-ment* o els ll. *-ter, -ē*).

Se'n poden veure dotzenes o centenars de casos a la fi de cada una de les lletres de *PAlc.* (allà on aquest col·lecciona els advs.), o escampats en els diccs. de Dozy, *RMartí*, etc.; p. ex. aquest, ja com a traducció de «absconse» ('d'amagat'), ens dona tots junts *b al-ħafi, b al-ğubbuğub, b at-tāħbiya* i *b as-sutra*. Com que la locució més clàssica i més coneguda per dir el mateix que *a balquena* és en l'àrab general *b al-kétra* (Lerchundi, etc.; *RMa.*, *kātra* «multitud»; *PAlc.*, *quitra* «còpia por abundancia», 155.8, també *quitra*, 91.38), inclús podríem pensar a partir d'aquest, car en un grup consonàntic així la primera consonant en àrab és implosiva (*két-ra*) i essent la *r* la primera consonant de la síl·laba, la *ř* era poc audible, una *-r* àràbiga passa a *-l* quasi normalment en romànic i **alquela* estava exposada a una dissimilació **alquena*. Però cal reconèixer que això és tan rebuscat que no podem creure en aquesta combinació.

Val a dir que l'ètimon exacte i precís del nostre adverbi no es troba documentat, almenys en les fonts lexicogràfiques de l'àrab més normal. Arribem, doncs, a la convicció que es tractaria d'una locució vulgar de la llengua àràbiga provincial; potser específicament mallorquina —*mayurqiya*— ço que ens explicaria també que només hagi deixat rastres romànics a l'illa de Mallorca. Desitjaríem, però, arribar a concretar bé la forma de l'ètimon, i per més que de bon antuvi sem-

bla assegurat ja aquest origen aràbic, per la mateixa abundor d'aquest tipus adverbial en la llengua d'origen, també ens agradaria d'arribar a localitzar aquest ètimon precís. De manera que tot assenyalant una ampla varietat de fonts en rigor possibles, m'avanço ja a afirmar la que em sembla més probable.

En tot cas, tenim molt ben documentada l'arrel que més fàcilment pot haver anat a parar al resultat substantiu *-quena*, que més ens convé. És ben conegut en català el nom de substància *alquena*, el famós cosmètic rogenc usat per les dones, avui més conegut a Europa en la forma afrancesada *henné*, en castellà antic i clàssic *albeña* (veg. aquest article del *DCEC*): en català el tenim documentat des de 1243, hi ha *alchanna*, *alchenna*, en italià i en baix llatí d'Itàlia [S. XII] i també usa una forma amb *k* —*alcana*— el castellà catalanitzant Enric de Villena cap a 1423.³ En certa manera es tracta, en efecte, d'aquesta paraula, i fóra concebible un ús figurat de la idea de vermell o roig encès, amb trànsit a un sentit de 'fortesa, intensitat, abundor'. Però no serà cosa tan subtil, car en realitat es tracta d'un altre sentit bàsic, i, si ho apurem bé, de fet es tracta, no pas d'aquesta arrel sinó d'una homònima. Encara que l'àrab medieval vagi confondre-les del tot i ben aviat, la del colorant era una arrel *h-n-*, i la que veiem ací és *h-n-n*, si bé els diccs. (com *Beaussier, RMa., PAlc., Lerchundi*, etc., i veg. sobretot la rica documentació aplegada per Steiger, *Contr.*, p. 256) les confonen ja del tot; cf., però, Dozy, *Suppl.* I, 330b i 331a i Lane II, 653. De tota manera la que més ens interessa, l'altra (amb la qual es confongué la del colorant), és antiquíssima i de tots els temps, en àrab, car el verb *ħanna* (i *taħanna*) «to be moved with pity» és de l'àrab més antic, com també l'adjectiu *ħannān* 'misericordiós' (Dieterici), i el substantiu *ħanān* 'misericòrdia, compassió', «mercy», ja es troba en l'Alcorà (Penrice); també tenim *ħanūn* «compatisant, humain, piyotable, sensible, tendre» a les *Mil i una Nits* i en diverses fonts egípcies i síries, *ħanin* «suave cosa al sentido», «dulce e suave» en *PAlc.* i *Almakkarī, ħanin* «pius» i *ħinān* «pietas» en *RMa.*, *ħanna* «suavidad» en *PAlc.*; el matis es precisa si tenim en compte que Boqtor tradueix *ħanāna* per «sensibilité», de manera que veiem com tot això s'orienta cap a la corda de la generositat, i la tendresa. En fi la forma amb *i* (*i* ultraoberta) i *-nna*, la tenim també documentada en *RMa.*, *ħinna* «pietas», i el Tağ al-Arús i altres lexicògrafs testimonien formalment que amb aquest sentit s'usa una forma amb vocal *i* («kesra»). Però d'altra banda també hi va haver evolució cap al matis de 'força' i 'abundor', car l'egipci Boqtor ens transmeté la combinació *ħanniya d-dam* (*dam* = 'sang') «force du sang, voix du sang» i la frase verbal *ħanna d-dam* «alà d-dam «la force du sang se fit sentir en lui»; en fi *ħanān* i una forma vulgar *ħinniya* tenen el sentit de «abondance des biens» en lèxics àrabs ja antics (segon Belot) i el Qamús del Firuzabádí (c. 1400), exponent màxim de la lexicografia àràbiga d'Orient, defineix *ħanān* com a sinònim de l'àr. *rizq* o sigui «means of subsistence», i com a equivalent de